

Sygn. akt I PK 296/12

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 maja 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z powództwa Międzyzakładowej Organizacji Związkowej NSZZ
"Solidarność" przy Urzędzie Wojewódzkim w K.
przeciwko Urzędowi Wojewódzkiemu w K.
o zwrot środków na rzecz Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 maja 2013 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 31 maja 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego
Sądowi Apelacyjnemu.**

UZASADNIENIE

Międzyzakładowa Organizacja Związkowa NSZZ „Solidarność” przy Urzędzie Wojewódzkim w K. wniosła o zwrot Zakładowemu Funduszowi Świadczeń Socjalnych (ZFŚS) środków finansowych wydatkowanych niezgodnie z przepisami ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych w kwocie 418.000 zł.

Powód podniósł, iż Urząd Wojewódzki działając na mocy przepisów art. 10 ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, jako administrator środków finansowych zgromadzonych w ZFŚS wydatkował w 2008 r., z naruszeniem art. 8 ust. 1 i 2 ustawy i art. 27 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych, a także niezgodnie z postanowieniami Regulaminu ZFŚS 418.000 zł. Naruszenie przepisów ustawy polegało na tym, że dokonane wydatki nie zostały uzgodnione ze związkami zawodowymi w trybie z art. 27 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych. W szczególności uzgodniony ze związkami zawodowymi preliminarz wydatków na 2008 r. nie przewidywał rozdysponowania wskazanej kwoty na okolicznościowe świadczenia socjalne dla pracowników, które nadto przyznane zostały bez uwzględnienia w jakikolwiek sposób obiektywnej sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej osób je otrzymujących.

Wyrokiem z 7 grudnia 2011 r. Sąd Okręgowy w K. nakazał pozwanemu zwrot 418.000 zł na rzecz ZFŚS w Urzędzie Wojewódzkim w K.

Sąd I instancji wskazał, że 12 listopada 2008 r. obowiązywał u pozwanego Regulamin ZFŚS wprowadzony zarządzeniem Dyrektora Generalnego z 26 listopada 2004 r. nr [...]. Zgodnie z § 21 Regulaminu zasady dofinansowywania z ZFŚS do innych form wypoczynku niż w § 7 Regulaminu organizowanych przez pracodawców oraz do organizowanych imprez okolicznościowych (Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, Mikołaj dla dzieci do 16 lat, Złote Gody Małżeńskie) a także innych świadczeń na rzecz pracowników, emerytów i rencistów, będą określone przez Dyrektora Generalnego w uzgodnieniu ze związkami zawodowymi (§ 8 Regulaminu).

Świadczenia gotówkowe wypłacone 15 listopada 2008 r. i od 2 do 12 grudnia 2008 r. nie były ujęte w planie rzeczowo-finansowym ZFŚS obowiązującym 12 listopada 2008 r., tj. w dniu spotkania ze związkami zawodowymi. Dopiero druga korekta planu zatwierdzona przez Dyrektora Generalnego pozwanego z 17 grudnia 2008 r. uwzględniła w planie okolicznościowe świadczenia socjalne dla pracowników na kwotę 420.000 zł. Nie można przyjąć, że wyrażenie przez wszystkie organizacje związkowe zgody na wypłatę przedświadczeń okolicznościowych oraz podjęcie działań zmierzających do ustalenia ich wysokości, przy braku wspólnego stanowiska organizacji związkowych, było równoczesnym wyrażeniem zgody na dokonanie zmiany planu, a późniejsza zmiana planu w tym zakresie miała jedynie charakter deklaratoryjny, potwierdzający stan rzeczy ustalony na spotkaniu 12 listopada 2008 r.

Przyznanie okolicznościowych świadczeń gotówkowych pracownikom pozwanego w listopadzie i grudniu 2008 r. nastąpiło z naruszeniem tzw. kryterium socjalnego, o jakim mowa w art. 8 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Powtórzeniem tej zasady jest § 13 ust. 1 Regulaminu ZFŚS. Sąd podkreślił, że Dyrektor Generalny pozwanego Urzędu postanowił, że osoby o dochodach do 3.000 zł otrzymają świadczenie pieniężne po 400 zł brutto, osoby o dochodach od 3.000 zł do 6.000 zł otrzymają po 300 zł brutto, osoby o dochodach powyżej 6.000 zł otrzymają po 200 zł. Zróżnicowanie świadczeń było niewielkie, a pracownikom posiadającym bardzo wysokie dochody (powyżej 6.000 zł, bez określenia górnej granicy) przyznano świadczenie niewiele mniejsze od pracowników uzyskujących dochody do 3.000 zł. W tym sposobie przyznawania świadczeń posłużono się kryterium wysokości wynagrodzenia, bez uwzględnienia np. dochodów pozostałych członków rodziny, czy ilości osób pozostających na utrzymaniu uprawnionych. Przy takim sposobie podziału pominięto w ogóle emerytów i rencistów, którzy także byli uprawnieni do korzystania ze środków ZFŚS przyznano zatem jedynie pracownikom bez uwzględnienia ich sytuacji materialnej i rodzinnej.

Powyższy wyrok zaskarżył w całości pozwany, wnosząc o jego zmianę i oddalenie powództwa w całości lub w części do kwoty 397.000 zł, względnie o

uchylenie zaskarżonego wyroku i o przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 31 maja 2012 r. oddalił apelację. Podkreślono, że wydatkowanie przez pozwanego środków ZFŚS nastąpiło w sposób niezgodny z przepisami ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, a w szczególności pozostawało w sprzeczności z art. 8 ust. 1 tej ustawy, a także z przepisami obowiązującego Regulaminu ZFŚS. Pozwany przyznał świadczenie z ZFŚS bez względu na sytuację życiową, rodzinną i materialną osób uprawnionych do korzystania z Funduszu.

Wypłacanie świadczeń bez uwzględniania przyjętych przez art. 8 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych kryteriów, stanowi w istocie przyznanie nagrody (premii uznaniowej), o jakiej mowa w art. 105 k.p., nawet jeżeli pracodawca ustalił własne kryteria wypłacania takich kwot, takich jak wysokość zarobków osiąganych przez pracowników. Nawet osiągnięcie nieformalnego porozumienia w tym zakresie przez pracodawcę z przedstawicielami organizacji związkowych, nie może zmienić charakteru tych świadczeń, o ile przyznane zostały niezgodnie z treścią przepisów ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych i wydanego na podstawie art. 8 ust. 2 tej ustawy regulaminu. Bez znaczenia dla oceny charakteru przyznanych świadczeń, jako nagród w rozumieniu art. 105 k.p., pozostaje także dokonana w 2009 r. zmiana regulaminu ZFŚS.

Roszczenie z art. 8 ust. 3 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych dotyczy środków przekazanych przez pracodawcę funduszowi i następnie już wydatkowanych. Prawo żądania, aby pracodawca zwrócił je, czyli jeszcze raz wpłacił na konto funduszu, ma więc charakter szczególny. Przepis ten powinien być więc ściśle interpretowany.

Skargę kasacyjną od wyroku złożył pozwany. Zarzucono naruszenie: 1) art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych „przez uznanie, że pracodawca, który przyznał środki z funduszu z naruszeniem przepisów tej ustawy, ale środki pomimo to trafiły w większości do osób uprawnionych, musi ponownie w całości przekazać te środki funduszowi, co prowadzi do ponownego (dodatkowego) przyznawania tych samych świadczeń socjalnych, które uprawnieni pracownicy już otrzymali w całości lub w części”, 2)

art. 8 ust. 3 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych „przez uznanie, że sąd rozpatrując sprawę o zwrot środków, nie ma obowiązku sądowego miarkowania wysokości środków zwracanych funduszowi przez pracodawcę”, 3) art. 2 pkt 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych „przez uznanie, że wydatkowanie środków funduszu w formie gotówkowej (wypłat na rzecz uprawnionych pracowników) nie stanowi realizacji celu ustawowego, to jest udzielania pomocy finansowej, z tego powodu, że pomoc ta została dokonana z naruszeniem przepisów ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych i uznanie, że stanowi ono nagrodę w trybie art. 105 k.p.”, 4) art. 105 k.p. „przez uznanie, że świadczenia przyznane przez pracodawcę z zakładowego funduszu, z naruszeniem przepisów ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, są nagrodami – art. 105 k.p., 5) art. 316 § 1 k.p.c. poprzez nieuwzględnienie stanu rzeczy istniejącego w dacie zamknięcia rozprawy, a zwłaszcza faktu, że pozwany w przygotowanej prezentacji wysokości świadczeń wykazał, że ewentualny obowiązek zwrotu powinien obejmować tylko 21.100,00 zł, która to kwota mogłaby być wykorzystana na uzupełnienie świadczeń 211 osobom, które otrzymały świadczenie w niższej wysokości niż wynikałoby to z zastosowania prawidłowego kryterium socjalnego. Pozostałe uprawnione osoby, które otrzymały świadczenia w listopadzie (grudniu) 2008 r. - gdyby zamiast wadliwego kryterium wynagrodzenia zastosowano prawidłowe kryterium dochodu brutto na członka rodziny - otrzymałyby świadczenia w tej samej wysokości, 6) art. 328 § 2 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie i niewyjaśnienie przez sąd II instancji podstawy prawnej, na którą powołał się w uzasadnieniu wyroku, odnosząc się do uznania, że wypłacenie przez pracodawcę świadczeń, bez uwzględnienia przyjętych przez przepisy ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych kryteriów, stanowi przyznanie nagrody (premii uznaniowej) – art. 105 k.p.

Wniesiono o uchylenie zaskarżonego wyroku sądu I i II instancji i przekazanie sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego poprzez oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się mieć uzasadnione podstawy.

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że zasadny jest zarzut naruszenia art. 105 k.p. W ustalonym i niespornym stanie faktycznym nie sposób przyjąć, że wypłacone pracownikom pozwanego świadczenia miały charakter nagrody.

Zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia ma więc ocena skutków naruszenia ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, (t.j. Dz. U. z 1996 r., Nr 70, poz. 335 ze zm. – dalej ustawa). Zgodnie bowiem z przepisem art. 8 ust. 3 ustawy związkom zawodowym przysługuje prawo wystąpienia do sądu pracy z roszczeniem o zwrot Funduszowi środków wydatkowanych niezgodnie z przepisami ustawy lub o przekazanie należnych środków na Fundusz.

Sąd Apelacyjny przyjął w zaskarżonym wyroku, że wydatkowanie środków przez pozwanego nastąpiło z naruszeniem art. 8 ust. 1 ustawy. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że przepis ten stanowi o przyznawaniu ulgowych usług i świadczeń oraz wysokości dopłat z Funduszu. Natomiast przepis art. 8 ust. 2 ustawy określa dodatkowo również zasady przeznaczania środków na poszczególne cele i rodzaje działalności socjalnej. Tak więc art. 8 ust. 1 ustawy nie odnosi się do całości działalności socjalnej pracodawcy (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2008 r., II PK 74/08, OSNP 2010 nr 7-8, poz. 88). Problem ten nie został rozstrzygnięty przez Sąd Apelacyjny. Można jednak przyjąć, że wypłacone pracownikom pozwanego świadczenia miały charakter dopłaty do wydatków świątecznych, co może uzasadniać stwierdzenie naruszenia przepisu art. 8 ust. 1 ustawy.

Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w sprawie przyjmuje jednak, że nie każde naruszenie przepisów ustawy przesądza o obowiązku zwrotu całości wydatkowanych środków z funduszu świadczeń socjalnych. Wobec powyższego konieczne jest ustalenie stopnia (ciężkości) naruszenia przepisów ustawy.

Sąd Apelacyjny przyjął, że pozwany przyznał świadczenia bez względu na sytuację życiową, rodzinną i materialną osób uprawnionych do korzystania z funduszu.

Należy jednak podkreślić, że wysokość świadczeń została zróżnicowana według kryterium wysokości wynagrodzenia miesięcznego pracowników. Z całą pewnością mieści się więc to kryterium w ocenie sytuacji materialnej pracownika i może mieć związek z sytuacją życiową. Ponadto należy bardzo wyraźnie podkreślić, że świadczenia otrzymali wyłącznie pracownicy uprawnieni do korzystania ze środków funduszu. Nie ma również wątpliwości, że świadczenia zostały wypłacone w okresie zwiększonych wydatków świątecznych (Boże Narodzenie) na rzecz nie tylko pracowników ale i ich rodzin.

Kolejną kwestią, którą należało uwzględnić była postawa związków zawodowych. Wszystkie związki, w tym powód, wyraziły zgodę na wypłatę jednorazowego świadczenia z funduszu. Nie ma znaczenia, iż strona powodowa proponowała nieco inne wysokości świadczenia. W tych okolicznościach sprawy możliwe byłoby dokonanie oceny roszczenia związku zawodowego poprzez pryzmat art. 8 k.p. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2004 r., I PK 22/03, OSNP 2005 nr 6, poz. 80). Musi bowiem budzić poważne zastrzeżenia wystąpienie z roszczeniem o zwrot całości środków wydatkowanych z funduszu, po wcześniejszej akceptacji ich wydatkowania i otrzymania przez uprawnionych pracowników, w tym członków tego związku zawodowego.

W związku z powyższym należy stwierdzić, że konieczne jest ustalenie w jakiej części środki z funduszu zostały wydatkowane niezgodnie z przepisami ustawy. Jedynie ta część wydatkowanych środków powinna zostać zwrócona funduszowi. Przepis art. 8 ust. 3 ustawy stanowi bowiem jedynie o zwrocie środków wydatkowanych niezgodnie z przepisami ustawy. Nie można wobec powyższego przyjąć, że celem tego przepisu jest sankcjonowanie wszelkich niezgodnych z przepisami zachowań pracodawcy, co mogłoby prowadzić nie tylko do rekompensaty strat, ale i do nieuzasadnionego przysporzenia funduszowi środków (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2010 r., II PK 234/09, niepublikowany).

Pogląd powyższy znajduje również oparcie w poglądach doktryny prawa pracy. Trafnie przyjmuje się bowiem, że roszczenie o zwrot funduszowi środków wydatkowanych niezgodnie z przepisami ustawy powinno dotyczyć tylko tej części, która została wydatkowana z naruszeniem ustawy. Stosowanie art. 8 ust. 3 ustawy

nie może prowadzić do ponownego przyznawania tych samych świadczeń, które uprawnieni otrzymali już w całości lub części. Byłoby to sprzeczne z wykładnią art. 8 ust. 3 ustawy, którego celem jest kompensacja nieprzyznanych świadczeń. Oznacza to konieczność miarkowania wysokości środków zwracanych funduszowi (tak. L. Florek: Zwrot nieprawidłowo wydatkowanych środków zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, PiZS 2008, nr 1, s. 23).

Tak więc ostateczne rozstrzygnięcie sprawy wymaga ustalenia jaka część środków została wydatkowana niezgodnie z ustawą. Ustalenie to zostanie przeprowadzone przez Sąd Apelacyjny z uwzględnieniem zasady rozkładu ciężaru dowodu z art. 6 k.c.

Z powyższych względów orzeczono jak w sentencji wyroku.